

‘... ieder zingt zijn eigen lied’

Er is geen onderdeel in de dienst waarover de emoties zo hoog kunnen oplopen als over liederen en liedkeuze. Alle kerkgangers doen er actief (meezingen) of passief (meeluis-teren) aan mee, hebben er een positief of negatief gevoel bij en kunnen er vanuit deze achtergrond over meepraten. In dit artikel zet ik een aantal zaken op een rij. Waarom zingen we in de kerk? Hoe is in de Reformatie met het zingen in de kerk en het kerklied omgegaan? Wie zingt er in de eredienst? Als we zingen, wat zingen we dan?

Variatie

Bij de aanvang van een conferentie over kerkmuziek voor de vijfdejaarstheologie-studenten inventariseerde ik uit welke bundels op de zondag ervoor in de eredienst gezongen was. Het betrof allemaal gemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. De ‘oogst’ was heel divers: Liedboek voor de Kerken, Psalmen in de Oude Berijming, onberijmde psalmen, Evangelische Liedbundel, Taizé-liederen, Gezangen voor Liturgie, Zingend Geloven, Alles wordt nieuw, liederen uit de bundels van Opwekking en Tussentijds. Ook is er de praktijk van gezongen delen van de liturgie, al dan niet door de voorganger: kyrie, gloria, tafelgebed, zegen. Is er enige eenheid te bespeuren in deze grote variëteit? Of is de praktijk er één van ‘ieder zingt zijn eigen lied?’

Lofprijzing

Het zingen van de gemeente is allereerst lofprijzing. God wordt geprezen om zijn grote daden: God troont op de lofzangen van Israël. Het loflied richt zich tot God. Zeker kan iemand door de lofprijzing in het hart worden geraakt, maar dat is niet het eerste doel. God loven is een beroep doen op zijn verbond en een vooruitgrij-

Naast het voetbalstadion is de kerk de enige plek waar samen gezongen wordt. Samen zingen roept een gevoel op. Logisch, dat rond het kerklied de emoties hoog kunnen oplopen.

Alida Groeneveld

pen op wat nog niet is. De gemeente zingt Gods toekomst tegemoet. De lofprijzing betekent ook dankzegging, verbonden met concrete situaties in het leven van de gemeente en haar leden. De lofzang is tot slot ook belijdenis: de gemeente belijdt haar geloof, maar evenzeer haar angst en nood, haar schuld. In het zingen van de gemeente woont het Woord van God hoorbaar onder ons. De vroege kerk kent, naast het zingen van de Psalmen van Israël, als oudste eigen liederen de Christus-hymnen. ‘Wie zingt, bidt dubbel’, is een bekende uitspraak van de kerkvader Augustinus. De reformatoren Luther en Calvijn sluiten zich hierbij aan. Gemeentezang is voor Calvijn ‘gezongen gebeden’. Luther zegt bij de inwijding van een kerkgebouw: “In dit nieuwe huis zal niets anders gebeuren dan dat de lieve God zelf met ons spreekt en wij met Hem spreken in gebed en lofzang.”

Reformatie

Zowel Luther als Calvijn staan op het standpunt dat de gemeente de liturgie viert. Dit standpunt wordt vandaag nog steeds onderschreven. Dit betekent voor de kerkzang dat de gemeente-als-geheel zingt. Wat overigens niet betekent dat er geen rolverdeling binnen die gemeente zou kunnen zijn. Beide reformatoren vinden dat het evangelie door de muziek de mens kan bereiken, de muziek is scheping van God. Luther verbindt een didactisch element

aan de gemeentezang: door liederen te schrijven in de volkstaal kan de gemeente zich het Woord van God te binnenzingen. Zingen is - ook - verkondiging. Luther laat zich op dit gebied dan ook niet onbetuigd. Calvijn maakt de keuze voor het uitsluitend zingen van de psalmen, als Woord van God. Al zijn er aanwijzingen dat hij ook spaarzaam ruimte laat voor het zogenaamde vrije kerklied. Gemeentezang bestaat dus uit twee componenten: lofprijzing en didactiek. We kunnen zeggen dat het in de gemeentezang gaat om de ruimte van Gods genade én om de ruimte van de volle menselijkheid. Dit heeft als consequentie dat we zingen, in het spoor van de gemeente van Israël, met de kerk van alle tijden en alle plaatsen. Gemeentezang is daarmee per definitie veelkleurig. Is in de veelkleurigheid enige ordening aan te brengen? Ik leg een aantal punten hier vragenderwijs voor.

Orgel

Wie zingt er? De gemeente? Is er een koor, of een cantorij? Welke functie hebben zij in de eredienst? Zingt de cantorij de gemeente ‘een nieuw lied voor de Heer’ voor, of is er sprake van een klassiek koorwerk, met het aspect van een optreden? Dezelfde vraag kun je ook stellen bij de inzet van een professionele solist. Als predikanten gaan zingen, is dat meestal in het vraag- en antwoordspel in de liturgie: een gebed van toenadering, zoals bijvoorbeeld

beeld in Tussentijds nr. 12, of in de avondmaalsliturgie, bij uitstek zingend het heil te binnenbrengen. Welk instrumentarium heeft de gemeente tot haar beschikking? In oude kerkgebouwen is er standaard een orgel, je ziet op steeds meer plaatsen ook een piano of vleugel staan. Welk effect heeft het gebruik van deze instrumenten voor de eredienst? Het orgel hangt meestal ‘hoog’, de vleugel staat temidden van de zingende gemeente. Wat zijn daarvan de voor- en nadelen? Kan de gemeente een beroep doen op andere instrumentalisten: fluit, viool, gitaar? Wil zij dat, en bij welke gelegenheden? De inzet van een combo wekt niet bij iedereen positieve gevoelens op. Eerlijkheidshalve kunnen we eraan toevoegen dat dit ook voor het orgel geldt.

Bundels

Uit welke bundels wordt er gezongen? In tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt, is het Liedboek voor de Kerken niet het verplicht vastgestelde liedboek. In de praktijk blijkt deze verzamelbundel, met alle nadelen die er ook bij te noemen zijn, in veel protestantse gemeenten gebruikt te worden. Verschillende groepen hebben ook

verschillende wensen. Zo komt het voor dat er een modus gezocht is om iedere ‘doelgroep’ in één kerkdienst te bedienen. Dit kan resulteren in een dienst met één psalm, één lied uit het liedboek, één kinderlied en één opwekking. Het is aan de gemeente of dit een werkbaar compromis is. In de huidige cultuur van ‘voorbij de liturgische beweging’ kan een muzikale keuze van de gemeente voor één bepaald genre profilerend werken. De praktijk zal toch zijn dat er uit verschillende bronnen geput wordt. De samenwerking tussen liturgiecommissie, kerkmusicus en predikant is daarbij van groot belang.

Zingbaar

In het geval van een gemeente die zingt, moeten de liederen zingbaar zijn. Grote intervallen tussen de noten, veel hoge en lage noten in een lied, ritmes waarop gestudeerd moet worden, met de *after beat* uit de popmuziek bijvoorbeeld, muziekaccenten die niet passen bij de accenten in de tekst, maken een lied niet zondermeer zonder oefening zingbaar. Wie een nieuw lied voor de Heer wil zingen, zal moeten oefenen. Zoek daarbij de variëteit - uitsluitend nieuwe liederen in een dienst maken van de eredienst meer oefening dan lofprijzing.

Wie een nieuw lied voor de Heer wil zingen, zal moeten oefenen.

Let op de kwaliteit. Breng het kerklied bij de mensen, door te vertellen waarom dit ingewikkelde lied nu juist gezongen moet worden. Bedenk dat de professionals, voorganger en musicus, intensief met de dienst bezig zijn geweest, bij de kerkganger moet het in één uur gebeuren.

De kerk is, naast het voetbalstadion, de enige plek waar samen gezongen wordt. Zingen heeft een aspect van gemeenschap vormen. Laat dat dan ook gebeuren. Of, zoals Sytze de Vries het in de eerste aflevering van deze serie zegt: ‘De aanwezigen zijn verzamelde individuen en moeten telkens weer gemeente worden’. Uiteindelijk zingt ieder in die steeds opnieuw gevormde gemeenschap zijn eigen partij mee in het lied voor de Heer. Zo ook kun je meezingen met een lied dat even niet ‘jouwing’ is, maar waarvan je weet dat ook dit een lied tot lof en eer van God is.